

IACOBI FABRI STAPVLENSIS AD CHRISTIANOS
NOS LECTORES, IN SEQUENS
OPVS PRAEFATIO.

Vi dominum nostrum IESVM CHRISTVM, & uerbum
eius in incorruptione diligunt, O uerè à deo delecti, & mihi cū
primis in CHRISTO dilecti uiri: hi soli uel maximè Chris-
tiani sunt, quod est sanctum & uenerabile nomen. De quo
Ignatius ad Magnesianos ait: Qui alio nomine præter istud
uocatur, hic non est dei. Verbum autem CHRISTI, uerbum dei est, euan-
gelium pacis, libertatis, & lætitiæ, euangelium salutis, redemptionis, & ui-
tæ. Pacis inquam, ex bello perpetuo: libertatis, ex durissima seruitute: læti-
tiæ, ex luctu indeficiente: salutis, ex summa perditione: redemptionis, ex mi-
serissima captiuitate: & deniq; uitæ, ex interminata morte. Et hinc nomen, euan-
gelium traxit, quod sit eiusmodi, & infinitorum in supernis nos manentium
bonorum, nuncium. At qui CHRISTVM & uerbum eius hoc modo non
diligunt, quo pacto hi Christiani essent? Cuncta etiam his ex opposito con-
tingunt, de quorum sorte nullos prorsus esse uelim: de illorum autè omnes.
Nec ab re quidem, cum deus ipse omnes uelit homines saluos fieri, & ad a-
gnitionem uenire ueritatis, & proinde ad dilectionem euangelicæ lucis. In
qua primas ac summas parteis tenere debent pontifices, & maximè omniū
qui inter eos in sacris uisibiliter peragendis functionibus, primus, summus,
maximusq; appellatur, non enim nisi ab illo immortalis, incorrupto, spiri-
tualiq; CHRISTI, euangeliiq; amore, talis quisquam appellari potest. De-
inde reges, principes, & magnates omnes, & subinde omnium nationum
populi, ut nihil aliud cogitent, nihil adeò amplectantur, nihil æque spirent,
ac CHRISTVM, & uiuificum dei uerbum, sanctum eius euangelium. Et hoc
sit cunctis unicum studium, solatium, desiderium, scire euangelium, sequi
euangelium, ubiq; promouere euangelium. Atque hoc firmissimè teneant
omnes, quod maiores nostri, quod primæua illa ecclesia, sanguine martyrum
rubricata sensit, extra euangelium nihil scire, id esse omnia scire. Cuius solius
studio Pannonia, Italia, Germania, Gallia, Hispania, Britannia, immo
uniuersa Europa, Asia, Africa, felix esse potest. Et certè quisq; pontificum si-
milis esse debet illi angelo, quem Ioannes in sacra Apocalypsi uidit per me-
dium cælum uolantem, habentem euangelium æternum, super omnē gen-
tem, & tribum, & linguam, & populum uociferantem: Timete dominum,
& date illi honorē. Nam quia angelus nihil debet nisi quod deus mandat,
nunciare: quia uolans debet iugiter aciem mentis ad sublimia intendere, quia
euangelium habens æternum, nihil quod sit extra euangelii limites, curare:
quod quia æternum est, quid aliud quàm immortalitatem promittere po-
test: denique quia omni genti, tribui, linguæ, & populo clamans, & magna

*Euangelium bonorum
nuncium.*

Apocal. 14.

quidem uoce, nunquam à prædicatione, & prouocatione ad uerum dei cultum cessare, qui ad unum solum tendit (Timete, inquit, dominum, & date illi honorem. Et subdit: Adorate eum qui fecit cœlum & terrâ, mare & fontes aquarum) & omnem multitudinem, quæ in unam uerissimam simplicissimamq; unitatem non conspiret, non coincidat, excludit: quandoquidẽ unum solum, potens est: & omnis multitudo, impotens, nisi quatenus ab illo maximè uno potest. Et proinde multitudo uni adnumeranda non est, ut neq; potentia impotentia, enti nihilum, & infinito finitum. Illius solius est purus cultus, cæterorum purus esse nõ potest. Hunc indicabat (ut iam quoque dictum est) sacre Apocalypseos angelus uoce magna clamans: Time te dominum, & date illi honorem. Vbi timor, augustam quandam reuerentiam signat: & honor, puram hanc synceramq; latian, quæ uni soli deo, patri, filio, & spiritui sancto, & (ut sic dicam) incõmunicabiliter, debetur. Proinde eò conatus, uigor, neruiq; omnes, tum pontificum, tum regum, & potentatum omnium contendere debent, ut conseruent illum sicubi adest, & instaurent sicubi labefactatus est: nam in eo solo, nobis uitã assequedi æternam, spes relicta est. Agite igitur pontifices, agite reges, agite generosa pectora: ubiuis gentium expergiscimini ad euangelii lucem, ad uerum dei lumen, respirate ad uitam, eliminate quicquid huic puro obest officitq; cultui. Nolite attendere quid dicat aut faciat caro, sed quid dicat aut iubeat deus. Sedulo mementote illius sententiæ Pauli: Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; contrectaueritis quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientia, in superstitione & humilitate. Verbum dei sufficit. Hoc unicum satis est ad uitam, quæ terminum nescit, inueniendã. Hæc unica regula, uitæ æternæ magistra est: cætera quibus non adlucet uerbum dei, quàm non necessaria sunt, tam nimirum superflua. Neq; ad puritatem cultus pietatis, integritatemq; fidei, quod huiusmodi est, euangelio adnumerandum est, ut neq; creatura deo. At dicet quispiam: Cupio ergo intelligere euangelium, ut credam euangelio, & purum dei cultum æmuler. Non proponit CHRISTVS dux uitæ, & eiusdem largitor æternæ, intelligendum euangelium, sed credendum: cum pleraq; contineat, & hæc non pauca, quæ transcendunt intelligentiã non modò nostræ, sed & omnis (ut arbitror) creatæ, quæ ὁσωντικῶς deo coniuncta non sit, captum. Credite (inquit) euangelio. Sed & prius respiscendum iussit, cum dixit, μετανοήτε, pœnitentiam agite. Et merito quidem. Nam prius omnes carnem sapiunt quàm spiritum: & ea quæ hominum sunt, auidius amplectuntur, quàm quæ dei: nec forsitan nulla causa, cū hæc sint supra hominem, illa secundum hominem. Ergo ab illis respiscendum est, & caro, & ea quæ hominum sunt, reicienda sunt, ut credere possimus euangelio. Vincat itaq; diuina, facestant humana, quæ ex euangelio lumen non habent, etsi sapiëntiam, & pietatem præ se ferant. nam hic de uerbo dei,
de fide,

de fide, de puro dei cultu agitatur sermo: in quo nimirum sola ueritas, quæ est uerbum dei, saluat: quod autem tale non est, perdit. Colligit unum, multitudo dispergit. Et utinam credendi forma à primæua illa peteretur ecclesia, quæ tot martyres CHRISTO cōsecrauit: quæ nullam regulam, præter euāgeliū nouit, quæ nullū deniq; scopum præter CHRISTVM habuit, & nulli cultū, præterquā uni, trinoq; deo impēdit. Sanè si ad hunc morem uiueremus, floreret nunc ut & tunc floruit, æternum CHRISTI euangelium. Omnino ex CHRISTO pendebant, & nos quoq; ex eodem omnino penderemus. Tota fides eorum, tota fiducia, totus amor ad ipsum colligebatur, & hæc etiam in nobis ad eundem colligerentur. Nullus suo, sed CHRISTI spiritu uiuebat: sic & nos uiueremus. Et sic tādē ex hac uita ad ipsum ituri essemus, ut & ipsi nos præcesserunt, quibus unus erat omnia CHRISTVS. Quos omnes, & amamus, & laudamus propter CHRISTVM: unde & omnem soli deo cultum & gloriam, cum ipsis impēdimus. Et quidni secula nostra ad primigeniæ illius ecclesiæ effigiem redigi optaremus? cum tūc & purius CHRISTVS coleretur, & nomen eius latius effulgeret: quandoquidem tunc (attestantibus non paucis, ac etiam in libello aduersus Iudæos Tertulliano, qui illius tempestatis erat) Persæ, Medi, Elamitæ, Mesopotamii, Armenii, Phryges, Cappadoces, Pontini, Asiani, Pamphyliani, Aegyptii, Afri, Cyrenæi, Romani, Hierosolymitæ, Getuli, Indi, Aethiopes, Mauri, Hispani, Galli, Britanni, Sarmatæ, Daci, Germani, Scythæ, ignotarum gentium insulæ in CHRISTVM credebant, CHRISTVM colebant, CHRISTVM adorabant. CHRISTI (inquit) regnum, & nomen ubiq; porrigitur, ubiq; creditur, ab omniibus gentibus supra numeratis colitur, ubiq; regnat, ubiq; adoratur, omnibus ubiq; tribuitur æqualiter: non regis apud illum maior gratia, non barbari alicuius imperiosi minor lætitia, nō dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita: omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus deus & dominus est. Hæc ille, de illius tempestatis fide in CHRISTVM longè lateq; diffusa. Quam fidei amplitudinem, quem puritatis cultum redeunte euangelii luce, nobis quoque annuat ille qui est super omnia benedictus. Redeunte inquam euangelii luce, quæ sese tandem mundo rursus hac tempestate insinuat, qua plerique diuina luce illustrati sunt: adē ut præter alia multa, à tempore Constātini, quo primitiua illa quæ paulatim declinabat, desuit ecclesia, non fuerit maior linguarum cognitio, non maior orbis detectio, non ad longinquiora terrarum spacia, quàm temporibus istis nominis CHRISTI propagatio. Linguarum enim cognitio, & maximè Latinæ & Græcæ (nam postea Hebraicarum literarum studium à Ioanne Capnione excitatum est) circa tempora Constantinopoleos ab hostibus CHRISTI expugnata, redire cœpit: paucis Græcis, nimirum Bessarione, Theodoro Gaza, Georgio Trapezuntio, Emmanuele, Chrysolora, illinc in Italiam receptis. Terrarum autem dete-

Psalmo. 65.

tionem, & subinde nominis CHRISTI propagationem haud ita multo post, ad exortum quidem solis fecere Lusitani: ad occasum uero uergendo ad meridiem, primum (duce Ligure) Hispani, deinde uergendo ad septentrionem, etiam Galli: in quibus omnibus locis, utinam nomen CHRISTI purè ac syncerè annunciatum sit, & posthac annuncietur: ut breui impleatur id: Omnis terra adoret te deus, syncero scilicet ac euangelico in spiritu & ueritate, cultu: quod maximè optandum est. **S**ed age, cum dominus iubeat, ut dictum est, euangelio credere, non autem intelligere: aspirandum ne erit ad ipsum intelligendum? Quidni? sed ita tamen, ut credulitas priores parteis obtineat: intelligentia, posteriores. nam qui non credit, nisi quod intelligit, nondum bene ac sufficienter credit. Sunt enim in eo (ut iam dictum est) nō pauca quæ ab hominibus credi possunt, at intelligi non possunt: ad quæ etiam intelligenda nemo aspirare debet, cum satis sit CHRISTVM & spiritū CHRISTI, qui in credente est, illa intelligere. Quādoquidem immensitas credendorum, ac maiestas humanam mentem opprimunt, ut fons solaris lucis sensibilem oculum: adeò ut tum illa nihil intelligat, perinde ut iste nihil uidet: credit tamē iste, & indubitato quidem, fontanam illam lucem, etsi eā in fonte uidere nō possit: sic & illa credere debet, etsi intelligere nequeat. At ut credulitas oculi maius quid est quàm uisio, cum hæc sit exigui, illa immensi: sic & credulitas mentis maius quid est quàm intelligentia, cum hæc sit finiti, illa etiam infiniti. **V**t tamen ad intelligentiam euangeliorum nos prouheret, multi è maioribus nostris etiam præclari uiri, alii homiliis, alii commentariis sua tempora illustrarunt: & alii alios scribendi modos in illis enucleandis tentauerunt: quorum omnium conatus, & maximè eorum qui id spiritu impellente aggressi sunt, plurimifacio. Veruntamē ut lux solis, innumeris per noctem syderū luminibus explicari non potest: sic nec lux euangeliorum innumeris scriptorum (etiam si diuinè illa tractent) lucubrationibus. Proinde ut nouum sydus exortum nihil officit, sed noctem reddit illustriorem, etsi solis iubar nondum explicetur: sic nec novos, si qui pararetur, in euangelia commentarios, qui etiam mentem nostram illustrarent, quicquam obesse duximus. **D**e quorū tamen genere hosce commentarios, quos primum ad dei gloriam, deinde ad euangelicæ ueritatis cognitionem, postremo ad omnium utilitatem, in euangelia conscripsimus, nequaquam esse dicimus: sed de eorum qui mentis tenebras discutiant, & eam luci peruiam quoquo modo efficiant, nam quia, ut nox syderum lumine non illustratur, nisi prius discussis aëriis caliginibus, & aëre purgato: sic nec ignorantia, commentariorum luce, nisi prius depulsis mentis tenebris, & eadem purgata. Idcirco operam nauauimus parandis nouis in euangelia cōmentariis, qui tenebras mentis discuterent, & in eadem quandam ueluti purgationem efficerent: solum eam quam à deo expectauimus secuti gratiam: nisi sicubi nos nobisipsis relictī, nō nihil nostri admiscuimus: quod, nostrum fatemur, & nequaquā

*Diuersi cōmentarij
in euangelia*

& nequaquam magnificandum: quod autem tale non est, deo acceptū referimus. Neq; aliorū laboribus incubuimus, ut inopes magis à deo pendere mus. Etenim me nō latebat, diligentia quæ studio & euoluendis libris præstatur, horum sacrorum afferre non posse intelligentiā, sed eam dono & gratia esse expectandam: quæ nō pro cuiusquam meritis, sed pro mera largientis liberalitate concedi solet. Proinde hos commentarios ne stellæ quidem luceti per noctē, assimilari uolumus, sed aëriæ potius purgationi. Tria nāq; sunt, quæ maiores nostri posuere, καθαρισμός, φωτισμός, & τελείωσις ἢ τετελειώθη, id est purgatio, illuminatio, & perfectio, quibus hæc inferiora superiorū redduntur æmula. Inter quæ, perfectio locum tenet summum, illuminatio medium, purgatio infimum. Quo in genere commētarios nostros, qualescūq; sunt, collocamus: & proinde purgatorios, id est initiatorios nuncupamus. Det deus, sint qui & illuminatorios, & (ut uolet) pfectorios adiiciant: quia eius solius est omne diuinū munus, & maximè quod tale sit, infundere. Purgationis autem hic meminit Paulus, καταρισμὸν ποιοσάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν. Heb. 1. Illuminationis hic, εἰς τὸ μὴ ἀγῶσαι αὐτοῖς τὴν φωτισμὸν τοῦ ἐναγγελίᾳ τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ. Et perfectionis hic, διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ θεοῦ λόγον, ἐπὶ τῆν τετελειώτητα φερώμεθα. Heb. 6. Cæterum, cum dicimus hos in euangelia commentarios, purgatorios: nemo putet euangelia purgatione egere. Non enim illa egēt, imò neq; illuminatione, neq; perfectione: quandoquidem & seipsis purgatissima, illuminatissima, & perfectissima sunt. Sed hanc purgationem, qua de hic loquimur, ad mentium, sed eorum præsertim qui adhuc rudes ad sacrorū euāgeliorum adyta, ad arcana uerbi dei mysteria accedunt, caligines discutendas pertinere: quo syncerum ac sanctum lumen, & inuiolabile æternæ lucis sacramentum intra se admittere possint, iam cessante ignorantia nocte, & oriente in cordibus ipsorum euangelii luce. Nam nisi illæ depellantur, mentes eiusmodi persæpe circa literam ipsam caligabunt: quod ne fiat, commentarii præstare solent. Sed quantumlibet insignes sint, nihil lucis addere queunt euangeliis (hoc enim fieri nequit, cum ne sensili quidem soli quicquam lucis adiici queat) sed contrā, euangelia commentariis. Quod si non fiat, cōmentarii nihil aliud sunt quàm colores in tenebris, & multiplices mentium caligines. At ne uos lateat, quo pacto hi commētarii sint purgatorii, paucis tandem uos ordinis admonebo. Primo loco uetus occurrit æditio. Deinde annotationes breues, quæ partim quod in uetere æditione obscurum est, illustrent: partim quod uitiatum est, emendant: partim quod apud Græcos plusculū est, adiiciunt præposito asterisco *. partim quod nō habetur apud illos, confodiunt obelisco —. partim alia subindicant, quæ ab iis, qui quantumtūlaccūq; luce donati sunt, facile intelligētur. Quæ omnia, tū mentiū, tū ueteris literæ purgationē efficiūt. Tertio loco sequitur cōmētarius, exactius cōsimilia efficiens, id est interdū ueteris literæ, interdum mentiū, interdum utro runq; illius mendas, harū caligines detergens. Sed & ueteris æditionis lite-

Comētarij p̄gatorij, ac Initiatorij

Annotationes quò intelligant.

IACOBI FABRI STAPVLENSIS PRAEFATIO:

Concordia

ram duplices numeri circumstāt: quorum qui in exteriori margine sunt col-
locati, numeris commentarii respondent: qui in interiori, numeris breuium
annotationum. At antequam opus ipsum aggrediamur, concordiam quā-
dam quatuor euangelistarum praefigemus, in qua duo puncta designant il-
lic minus haberi: tria instar trigoni, plus: quatuor instar tetragoni, similes:
duo puncta praeposita trigono, primum minus, deinde plus: & contra, edi-
uerso. Sed haec fortè leuiora sunt, quàm ut admonitione egeant. Boni ergo
consulite Christiani piique lectores: & rogate dominum uerbi, qui est CHRI-
STVS dominus, ut uerbum eius non sine fructu cadat, sed in uniuerso orbe
in uitam fructificet aeternam: & ut ipse, cum sit dominus messis, mittat in
messam nouam, nouos & alacres operarios. Valete in eodem CHRISTO
IESV domino nostro, qui factus est nobis à deo sapientia, iustitia, & sancti-
ficatio, & redemptio: & ipse CHRISTVS IESVS in gloria

patris, & charitate spiritus sancti, sit uobis o-
mnia, qui & in iis qui aeter-
no aeuo in bea-

titudine fruuntur, erit omnia in omnibus. Meldis, Anno

M. D. XXI.

SEQVITVR CONCORDIA QVATVOR
EVANGELISTARVM.

*Solū, ubi cū Mattheo alij tres concordant,
sed non est omnī simul concordia quatuor
Euangelistarū.*